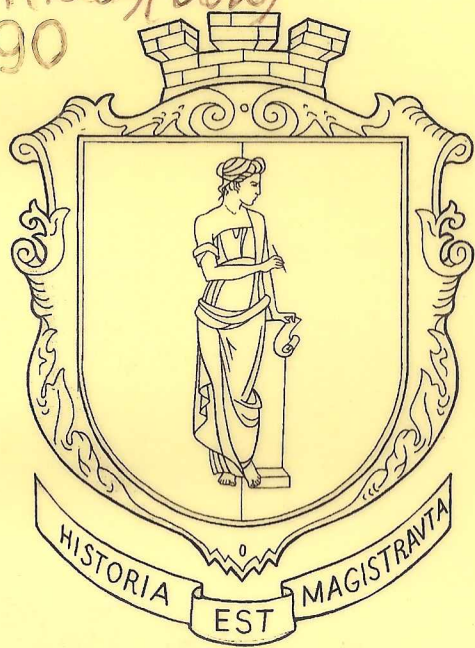

94(100)/082)

190

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 1

15. Поплавська Ж., Поплавський В. Україна в контексті глобалізації. Як уникнути аутсайдерства // Віче - 2002. - № 7.
16. Приходько В.О. "Нижня" революція в Чехословаччині та формування нової внутрішньої та зовнішньої політики. – Ужгород, 1999.
17. Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? (Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центральной и Восточной Европы). – К., 1999.
18. Ткач Д. Угорская рапсодия «плану Сечени» // Віче – 2002. - № 8.
19. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М.Рудича. – К. 2002.
20. Фридман Л. Центральная Азия: структурные сдвиги в экономики // МЭМО. – 2002. - № 7.
21. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3 т. – Т.3. Трансформации 90-х годов. Ч.1. – М., 2002.
22. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3 т. Т.3 Трансформация 90-х годов. Ч.2. - М., – 2002.

**ВЕТОХІНА В.О., доцент,
кандидат історичних наук**
МІШАЛОВА О.
*студентка V курсу
історичного факультету*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ТРАДИЦІЇ МОСКОВСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ

Сучасні Росія є однією з найвпливовіших країн світу. Вона входить до складу "Великої вісімки", Ради Безпеки ООН, відіграє вирішальну роль в СНД, приймає участь в роботі багатьох інших міжнародних організацій, тобто, завдяки своїй активній зовнішній діяльності є важливим чинником світової міжнародної політики. Для України Російська Федерація є найбільшим північним та східним сусідом, що об'єктивно впливає на її внутрішню та зовнішню політику, на міжнародну ситуацію у Східній Європі загалом. Саме тому конкретно-історичні аспекти становлення Росії у якості великої держави не можуть не привертати уваги дослідників.

Історія – циклічний процес. Імперії створюються, об'єднують в своїх межах півсвіту і розпадаються. Змінюються час, умови, причини, центри, але сутність цього процесу лишається незмінною протягом всього розвитку людства. Так, близько 500 років тому Московському князівству вдалося увійти в міжнародну політику незалежною державою, претендуючи на гегемонію у Східній Європі і право відстояти цю позицію. Спочатку в орбіту її впливу, а потім і до її складу, увійшли практично незалежні князівства-держави східних слов'ян, а потім й інші сусідні держави, які перебували в зоні її національних інтересів або загрожували їм. З часом Росія приєднала до себе більшість країн Північної Азії та Центральної і Східної Європи, зокрема, й Україну. Політика російських державців щодо них завжди була продуманою та далекоглядною. Це актуалізує дослідження російської зовнішньої політики в історичній ретроспективі, зокрема, періоду творення централізованої держави (друга половина XV-XVI ст.), коли закладалися її основи, формувалися традиції, напрями й засоби досягнення зовнішньополітичних цілей.

Дослідження історичних циклів було б поверховим і неповним без з'ясування закономірностей історичної генетики, яка регулює процеси спадковості, змінності й відбору у розвитку країн і народів. В основі своєї генотип будь-якого суспільства (й держави також) лишається стабільним протягом тисячоліть. Разом з тим, він періодично поповнюється, збагачується досвідом народів і поколінь, що дозволяє накопичувати потенціал суспільства, легше адаптуватися до різких перемін в оточуючому середовищі.

Понад десять років тому розпалась "Радянська імперія", на теренах якої утворився ряд незалежних держав. Проте вплив Росії на політику і економіку цих держав є доволі потужним, що в перспективі може позначитися на подальшому їх самостійному розвитку. Тому предметом даної історичної розвідки обрано процеси наслідування у зовнішньополітичному курсі Московського князівства порубіжжя XV-XVI ст. і Російської Федерації на зламі XX-XXI ст.

Досліджуючи зовнішньополітичний курс Росії протягом другої половини XV-XVI ст., ми дійшли наступних висновків. По-перше, основними напрямками зовнішньої політики Росії даного періоду виступають західнохристиянський (європейський)

та східному сульманський (азіатський). Досить цікавою, хвилюючою є динаміка досягнення зовнішньополітичних завдань Москви: успіхи в одному напрямі доповнювались успіхом в іншому. Наприклад, завоювання Новгородської боярської республіки (1478 р.), яке практично вирішило долю Тверського князівства та Псковської республіки, стало передумовою більш впевнених дій великого московського князя Івана III у східному напрямі, результатом яких було звільнення Русі від монголо-татарської залежності (1480 р.).

По-друге, завдяки зовнішньополітичній активності протягом вказаного періоду Росії вдалося збільшити свою територію (на кінець XVI ст. до 5400 тис. км² [14,76]); включити до складу держави народи Поволжя, Уралу, Західного Сибіру, що посилювало багатонаціональний характер населення країни та її вплив у Європі та Азії. Ще за Івана III (1462-1505) Московське князівство перетворилося у європейську державу, з якою рахувалися не лише сусідні держави, а й Венеціанська республіка, Папа Римський, імператор Священної Германської імперії. Так, організуючи шлюб Івана III з небогою останнього візантійського імператора Софією Палеолог, Папа сподівався на можливість розповсюдження католицизму на Русі [11,211].

По-третє, основою для здобуття вдалих міжнародних позицій Російської держави було: а) зручне геополітичне розташування країни (що до останньої чверті XV ст. забезпечувало прикриття його територій від безпосередніх нападів іноземних загарбників сусідніми руськими землями: з північного сходу і сходу – Ярославським, Ростовським і Нижегородським князівствами; з півдня – Рязанським та дрібними князівствами по верхній Оці; з заходу – Смоленським князівством до захоплення його Вітовтом (1404 р.); з північного заходу – землями Новгородської і Псковської республік; з півночі – Тверським князівством. До того ж Московська держава розташовувалась на перехресті важливих торгових шляхів, що забезпечувало її економічний розвиток і піднесення); б) сприятливі історичні умови (дезорієнтовані занепадом Золотої Орди сусіди на сході; ослаблений золотоординської навалою та внутрішнім розбратом Київ на півдні; незрівнянно менша войовничість Литовського князівства на заході та вдала внутрішня політика самих московських князів (створення апарату державної влади, упорядкування законодавства, роздача в умовне володіння земель служивим людям тощо)).

По-четверте, у досягненні зовнішньополітичних інтересів своєї країни московські правителі використовували різні засоби: а) політичного характеру, наприклад, династичні шлюби. Так, одруження Івана III з Софією Палеолог дозволило йому розглядати і репрезентувати світові свою державу як наступницю Візантійської імперії. Викупивши право на візантійський престол у царевича Андрія, брата дружини, великий московський князь почав використовувати зображення двоголового орла в своєму гербі [12,36]. Не менш цікавим та дієвим зовнішньополітичним засобом був процес формування партії прихильників у державах, приєднання яких прагнула Москва. Зокрема, В.Й. Ключевський зазначає, що з другої половини XV ст. стає помітним пряме втручання місцевих кіл у справу приєднання навколишніх Московському князівству земель [9,103]; б) ідеологічного (наприклад, ідея про божественне походження князівської влади). За В.Й. Ключевським, московський князь відчує, що значно піднісся над іншими, тому шукав богословської міри визначення свого зросту [9,118]. Також цікавим є виправдання своїх претензій на рівність серед європейських правителів в "Сказании о князьях Владимирских", де з'являється новий родовід великих московських князів, що веде їх рід від римських імператорів [5,12]; в) економічного (надання Іваном IV виняткових прав на транзитну торгівлю і різні митні пільги англійським купцям [1,64]); г) воєнного характеру (наприклад, захоплення Новгородської республіки). Московські князі не нехтували також і політичним ошуканством (наприклад, ліквідація Новгород-Сіверського князівства), інтригами.

По-п'яте, велику роль у проведенні зовнішньої політики Росії періоду творення централізованої держави відігравали московський цар та московське дворянство. Відомий дослідник доби Івана IV Грозного Р.Г.Скринніков зазначає з цього приводу: "Определяя внешнею политику России, Иван руководился больше собственными нетерпением и высокомерием, нежели трезвым расчетом" [14,71].

Загалом можна зробити висновок, що досліджуваний період був дуже важливим в історії Росії. Це час її бурхливого розвитку та зміцнення, створення основ майбутньої могутності. Вдале проведення зовнішньої політики та її здобутки відіграли у

цьому процесі одну з найважливіших ролей. Вдала, як і невдала, зовнішньополітична діяльність Російської держави традиційно має величезний вплив на її внутрішньополітичний розвиток. Так, приєднання до Московського князівства у другій половині XV ст. нових територій (Ярославського князівства (1463 р.), Новгородської республіки (1478 р.), Тверського князівства (1485 р.), Чернігівського (1487 р.) та Новгород-Сіверського (1494 р.) князівств), з одного боку, та звільнення від монголо-татарської залежності з іншого, зумовило необхідність створення першого в Московській державі апарату влади, складання "Судебника" (1497 р.); вдалі завоювання Івана IV спричинили подальше удосконалення органів державної влади, законодавства; невдалі азовські походи Петра I (1695-1696 рр.) наштовхнули його на думку про якнайшвидшу модернізацію Росії як умови її подальшого розвитку; поразка Російської імперії в Кримській війні (1853-1856 рр.) породила реформи 60-х рр. XIX ст.; зовнішньополітичні амбіції Радянського Союзу значно впливали на долю його народів (наднапруження усіх економічних сил країни з метою гідного протистояння Заходу).

На перший погляд між Росією середини XV ст. та Росією початку XXI ст. мало спільного, хіба що те, що вона знову стверджується на міжнародній арені. У XV ст. Росія декларувала своє політичне правонаступництво Київській Русі та релігійне – Візантійській імперії, наприкінці XX ст. – СРСР. Схожою є і міжнародна ситуація, в якій опиняється в зазначені часи Росія. 29 травня 1453 р. пав Константинополь, а отже й Візантійська імперія. Виникає реальна загроза існуванню західного світу. 11 вересня 2001 р. скоєні у США – наймогутнішій державі світу – терористичні акти довели абсолютну незахищеність будь-якої держави перед загрозою, що знову йде зі Сходу. Світ знову об'єднується перед лицем загального ворога, як і у другій половині XV ст. Але, якщо у той час об'єднуючою основою для блоку західноєвропейських країн і Московської держави було християнство, а виразником інтересів держав Західної Європи виступав папа Римський, то сьогодні таким об'єднуючим елементом виступають демократичні ідеї, що базуються на християнських принципах свободи, рівності, поваги, а інтереси Заходу репрезентують США. Тобто теракти в Америці призвели до зміни міжнародного статусу Росії і як падіння Візантійської імперії, зумовили особливий інтерес західного світу до неї, необхідність

співпраці для гарантії власної безпеки, що безперечно є добрим шансом для Росії почати відновлювати статус наддержави.

Яскравим прикладом нового ставлення міжнародного товариства до Росії є зміна його поглядів на чеченську проблему. Майже одразу після терористичних атак у США, було згорнуто моніторингову діяльність Ради Європи в Чечні, а сама можливість постановки в ПАРЄ проблеми дотримання прав людини і захисту мирного населення Ічкерії виглядає нині майже неймовірною. Позиція Російської Федерації після терактів полягала в тому, щоб переконати світ, що в Чечні діють такі самі терористи, як і ті, що знищили споруди Світового торговельного центру і, що саме США, НАТО та ЄС приєднуються з цього моменту до Росії, яка вже кілька років власними зусиллями веде антитерористичну боротьбу. Світ начебто приєднався до російських зусиль, перейнявши навіть специфічну фразеологію: термін "анти-терористична операція" є російським від початку другої чеченської компанії, і саме цей термін офіційний Вашингтон використовує у своїй акції в Афганістані [16,87].

Це свідчить, що сьогодні своїм основним союзником у боротьбі з тероризмом Вашингтон вбачає Росію і середньоазіатські республіки, в яких остання домінує. Тому, якщо раніше політика США була спрямована на стримування впливу Росії у багатьох регіонах світу, зокрема, на Кавказі, то тепер у обмін підтримки боротьби з тероризмом США надають Росії широких повноважень для посилення свого впливу у цьому регіоні [17,83].

Отже, події осені 2001 р. є каталізатором нового витка міжнародного розвитку Росії, створивши їй для цього сприятливі зовнішньополітичні умови, які керівництво країни намагається використати і у внутрішньої, і у зовнішньої політиці. До того ж, на думку К. Головинського, зовнішня політика В. Путіна стала ресурсом для реалізації "російського економічного проекту". В часи Радянського Союзу було навпаки: внутрішні ресурси використовувались для реалізації зовнішньополітичних амбіцій [6,36]. Економіка Росії поступово "здіймається на ноги". Вона значно легше і швидше пережила наслідки фінансової кризи 1998 р., ніж то вважали на Заході. У державі почався період макроекономічної та фінансової стабілізації: з літа 1999 р. зростає промислове виробництво і ВВП (валовий внутрішній продукт),

що стало основою поступового відновлення довіри до уряду Російської Федерації з боку міжнародних фінансових організацій, іноземних кредиторів, інвесторів, а також промислових і торговельних компаній [3,32]. Великого значення у прискоренні економічного розвитку в країні набуває протекціоністська політика уряду, направлена на зміцнення економіки держави, що є передумовою успіху у намаганні Росії відновити свій міжнародний авторитет у сфері освіти, культури і технологій [7,97]. Прийняття нового Податкового кодексу є виразним свідченням серйозного практичного підходу російського керівництва в досягненні цієї мети. Вагоме значення для зовнішньоекономічного іміджу Росії має нещодавнє надання їй статусу держави з ринковою економікою, що наполовину, ймовірно, є політичним рішенням. Економічна міць Росії в недалекому майбутньому – безперечна, зважаючи на її величезні природні багатства, особливо такі вагомні, як нафта і газ.

Гарантом і основною умовою успішного економічного розвитку держави має стати стабільний політичний розвиток, забезпеченням якого займається президент Російської Федерації В.В.Путін. Введення системи семи територіальних округів над 89 регіонами-суб'єктами, зміна характеру управління суб'єктів Федерації направлені на посилення цілісності Російської держави. Показовим є те, що радикальна реформа державного устрою країни була впроваджена в життя президентським указом і трьома його законопроектами про зміцнення Федерації. Політолог Р.В. Ривніна зазначає, що хоча за Конституцією РФ це є прерогативою президента, однак не виключена можливість більш демократичного шляху проходження таких значних реформ, обговорення їх з самими суб'єктами Федерації, з місцевими адміністраціями, що дозволяє дійти висновку про апаратно-бюрократичний метод управління другого президента РФ [13,33].

Отже, можна зробити висновок, що зазначені дії В. Путіна демонструють його прихильність до авторитарного курсу управління країною. Тому не безпідставно останнім часом деякі російські політологи заговорили про трансформацію режиму часів В. Путіна від "чистої" демократії (яка, з окремими застереженнями, існувала за часів Б. Єльцина) до "керованої" демократії: "суспільство бажає відновлення керуючої та регулюючої ролі

держави у тій мірі, в якій це необхідно, виходячи з традицій та існуючого стану країни" (В. Путін) [6,36].

Цікавим щодо цього є дослідження історика і політолога А. Левандовського, в якому вчений доходить висновку, що Росія в своєму історичному розвитку неодноразово опинялась під постійним впливом одного з двох міфів про владу – пануючого, направленного на збереження існуючого стану речей і такого, що трактує державу з серйозними проблемами як країну загального благоденства, та революційного, який обіцяв це благоденство після грандіозного перевороту в усіх сферах російського життя. А. Левандовський стверджує, що протягом останніх десяти років у Росії повторився міфологічний цикл колись пережитий країною у ХХ ст. (використання більшовиками революційного міфу для захоплення влади і перехід до оновленого пануючого міфу за Й.Сталіна у 30-х роках). Використовуючи міф революційного оновлення, проголошуючи наміри знищення "старих ідеалів", Б.Єльцин та його прихильники прийшли до влади, останній при цьому напряду ототожнювався з образом борця-реформатора. Проте пізніше, коли Союз вже був зруйнований і "шокова терапія" відкинула за межу бідності більшість населення, країна побачила іншого Б.Єльцина, такого, що вводив війська до Чечні, боровся з противниками реформ і наводив порядок "твердою рукою". "Молоді реформатори" відступили на раніше підготовлені позиції – банківські структури, приватні компанії, а на перший план вийшли генерали типу Грачова. Тобто дуже швидко міф про героя-революціонера, визволителя і реформатора перетворився у міф про Господаря, а у єльцинському виконанні ще і у фарс, оскільки риси лжеміфу проглядали в ньому від самого початку політичного злету [10,118]. До того ж Господар увесь час хворів, паузи в його публічних виступах були все довшими і міф... помирає. Проте, на думку А. Левандовського, він обов'язково, зважаючи на дивовижну особливість російської міфології, постане знову з попелу, подібно Феніксу [10,118].

Спостерігаючи сучасну політичну ситуацію в Росії, можна стверджувати, що названий дослідник був абсолютно правий – міфологія відродилась, проте на якісно новій основі. В сучасному образі президента Росії В.Путіна діалектично поєднані реформатор і Господар. В.Путін став символом відродження самої

Росії на противагу постійно хворіючому Б. Єльцину, який отожднювався з "хворіючою" державою. В.Путін – політик нового типу: молодий, активний, рішучий та стриманий. Ці риси, звичайно, впливають на сприйняття його образу і в Росії, і за її межами. Тим паче, що у зовнішній політиці країни президент дотримується жорсткого прагматичного курсу: "Росія більше не намагається нав'язувати свою волю державам, що знаходяться на іншому боці Землі... Ми абсолютно не бажаємо втручатися у всі конфлікти: нам вистачає власних внутрішніх проблем. Ми втручаємося лише у двох випадках: якщо це нас безпосередньо торкається, або якщо всі сторони, що беруть участь у будь-якому конфлікті, звертаються до Росії з проханням про допомогу у виробленні рішення" (В.Путін) [6,37].

10 липня 2000 р. була оприлюднена Концепція зовнішньої політики Російської Федерації, в якій фіксується положення щодо виникнення нових викликів і загроз національним інтересам Росії. У ньому йде мова про те, що посилюється тенденція до створення однополярної структури світу при економічному та силовому домінуванні США, наслідками чого можуть бути дестабілізація міжнародної обстановки, провокування напруженості та гонки озброєнь, посилення міждержавних суперечностей, національної та релігійної ворожнечі. За таких умов метою Росії проголошується цілеспрямоване сприяння формуванню багатополлярної системи міжнародних відносин, яка реально відображає багатолікість сучасного світу з різноманіттям його інтересів [15,118].

Саме багатолікість сучасного світу, процеси глобалізації та інтеграції з одного боку, поділ світу на розвинутий Північ та відсталий Південь – з іншого, розмаїтість національних інтересів Російської Федерації утруднюють чітке визначення напрямків її зовнішньої політики на початку ХХІ ст. Всі держави світу можна поділити на певні пояси відповідно ставлення до них Росії. Перший пояс складають держави СНД. Політика російського уряду щодо них зводиться в основному до максимального зближення та інтеграції незалежних країн до складу РФ. До сих пір, за офіційним трактуванням, відносини з державами СНД є пріоритетними у зовнішній політиці Росії. Остання намагається перетворити Співдружність в динамічне інтеграційне співтовариство, засноване на принципах рівноправ'я і поваги національних

інтересів всіх його членів [4,62]. Співпраця та інтеграційне зближення з країнами СНД є надзвичайно важливими і з точки зору її безпеки, оскільки пояс дружніх держав слугуватиме гарантом безпеки та територіальної цілісності Росії. До того ж, як зауважує К. Брутенц, такий пояс є достатньо вагомим для статусу Росії як великої євразійської держави і полюсу сили в загальнопланетарній системі. Тільки у цьому напрямку Російська держава ще має перспективу стати одним зі світових центрів інтеграції [4,62].

Наступний пояс складають держави-сателіти колишнього СРСР, країни Центральної та Східної Європи. Політичний вплив Москви на них з розпадом Радянського Союзу значно послабився, а економічні позиції послаблюються по мірі вступу зазначених країн до ЄС. Дослідники В.В. і Л.В. Бойцови зазначають, що вступ держав ЦСЄ до ЄС може супроводжуватись подальшим падінням товарообігу з Росією, погіршенням умов доступу російських товарів на ринки цих країн [2,86]. Певне напруження у відносинах урядів цих країн з Москвою викликане вступом або лише наміром вступити їх до НАТО, військово-політичної організації, вирішальний вплив на яку має основний геополітичний конкурент Росії – США.

Третій пояс складають усі інші країни світу. Серед них можна виділити держави західного світу (країни Західної Європи, Північної та Південної Америки) та східного (країни Азії та Африки).

Отже, можна зробити висновок, що загалом для Росії XXI ст. є характерними її геополітично та історично зумовлені два основних напрямки, а скоріше підходи, до співпраці з країнами різних цивілізаційних типів: східний та західний. Необхідно підкреслити також, що для Росії другої половини XV ст. і початку XXI ст. пріоритетною є політика по відношенню до найближчого зарубіжжя, розуміння російського керівництва важливості і необхідності гегемонії держави у цьому регіоні для її подальшого посилення.

Цікавим щодо цього є спроби проектування можливого майбутнього Росії у результаті надання абсолютного пріоритету одному з її геополітично зумовлених напрямків зовнішньої політики. Відповідно можливі два варіанти: а) Континентальний союз,

каркасом якого повинен стати геополітичний трикутник "Росія – Індія – Китай", що об'єднає найбільші країни Сходу і Росію-Євразію, тобто ключові регіони Старого Світу, які концентрують у собі найбільші культурні та біосферні багатства [8,7]; б) Європейська конфедерація, до складу якої могли б увійти Російська Федерація та Європейський Союз. За образним висловом В. Шнейдер-Детерса, ця конфедерація могла б стати домівною для двох родин, де спільно жили б і працювали народи ЄС і РФ. Практично ідея спільного економічного простору на території від Атлантичного до Тихого океанів могла б здійснитися у разі вступу Росії до ЕФТА (Європейська асоціація вільної торгівлі, яка об'єднує ті західноєвропейські країни, що не входять до ЄС), яка з 1 січня 1994 р. на підставі угоди, укладеної в травні 1992 р. в Порту, утворила спільно з ЄС "європейський економічний простір" (СЕР). Необхідно зазначити, що укладена в Порту угода не направлена на політичну інтеграцію, в ній не висувається вимога про передачу частини суверенних повноважень на рівень наднаціональних органів, що є необхідною умовою членства в ЄС. Тому розширення ЕФТА шляхом залучення до її складу Російської Федерації уявляється досить реальною можливістю конкретизувати концепцію "Великої Європи", яка відбиває ідею, що "Європа" – це щось більше за Євросоюз [18,72].

Серед засобів досягнення цілей зовнішньої політики Росії важко визначити пріоритетні. Загалом тому, що на початку ХХІ ст. вони використовуються найбільш комплексно, ніж у попередні часи і набувають найрізноманітніших форм втілення. Необхідно тільки підкреслити, що в новій Воєнній доктрині РФ від 21 квітня 2000 р. у прямій формі заявлено: "Російська Федерація залишає за собою право на застосування ядерної зброї у відповідь на використання проти неї або її союзників ядерної та інших видів зброї масового знищення, а також у відповідь на широкомасштабну агресію із застосуванням звичайної зброї у критичних для національної безпеки РФ ситуаціях" [15,117], чого не позначалося у попередній Воєнній доктрині 1993 р.

Таким чином, можна зробити загальний висновок про те, що історія повторюється, і Росія на початку ХХІ ст. знову, як колись на початку ХVІ ст., починає шлях сходження до своєї могутності, спираючись на власні традиції внутрішньої і зовні-

шньої політики. А оскільки в нашу епоху плин Історії прискорюється, припускаємо, що Росія сьогодні здобуде статус наддержави в значно менший проміжок часу, ніж його необхідно було Московській державі для перетворення на Російську імперію.

Література

1. Бахтин А.Г. Причины присоединения Поволжья и Приуралья к России // Вопросы истории. – 2001. - №5. – С. 52-68.
2. Бойцова В.В., Бойцова Л.В. Европейский союз: расширение на восток // Общественные науки и современность. – 2002. - № 2. – С. 78-87.
3. Барко Ю. Тернистый путь к партнерству. Россия и Европейский союз // Свободная мысль XXI. – 2001. - № 2. – С. 24-40.
4. Брутенц К. Внешняя политика России: новый этап? // Свободная мысль XXI. – 2001. - № 1. – С. 62-72.
5. Головатенко А. Русь между Западом и Востоком // История. – 1999. - № 35. – С. 11-14.
6. Головинський К. Зовнішня політика Російської Федерації за часів Єльцина та Путіна. Порівняльний аналіз на основі психологічних портретів // Нова політика. – 2002. - № 1. – С. 35-38.
7. Евангелиста М. Геополитика и будущее Российской Федерации // Полис. – 2002. - № 2. – С. 82-99.
8. Иванов А.В. Евразийское мировоззрение и геополитические приоритеты России в XXI в. // Вестник МУ. Серия 12. Политологические науки. – 2000. - № 3. – С. 3-22.
9. Ключевский В.О. Сочинения. В 9 т. Т. 2. Курс русской истории. Ч. 2. – М., 1987. – 447 с.
10. Левандовский А. Оружие мифа. Миф как средство легитимизации власти в России // Свободная мысль XXI. – 2001. - № 2. – С. 107-118.
11. Попов Л.В. Династические браки и "брачная дипломатия" в Центральной и Восточной Европе XI-XVII ст. // Новая и новейшая история. – 2000. - № 3. – С. 206-214.
12. Ражнев Г.В. Государственный герб России: история и современность // Военно-исторический журнал. – 2001. - № 4. – С. 36-42.
13. Рывкина Р.В. Какие варианты будущего возможны? // Общественные науки и современность. – 2001. - № 4. – С. 27-35.
14. Сахаров А.М. Образование и развитие Российского государства в XIV-XVII ст. – М., 1969. – 224 с.
15. Смоленюк В. Особливості законодавчого забезпечення національної безпеки Російської Федерації (погляд з України) // Право України. – 2001. - № 3. – С. 116-119.

16. Сушко О. Нові глобальні реалії та ситуація у пострадянському просторі // Політична думка. – 2001. - № 4. – С. 84-93.
17. Чуладзе Я. Момент повернення до істини. Геополітика Кавказу в умовах становлення світового порядку // Політика і час. – 2002. - № 2. – С. 79-83.
18. Шнайдер-Детерс В. До конкретизації концепції "Великої Європи" // Політична думка. – 2000. - № 4. – С. 70-79.

ЖУРБА Л.В.
асистент

КВЕБЕКСЬКА ПРОБЛЕМА В КАНАДІ: СПРОБА АНАЛІЗУ

Одним з найважливіших досягнень світового співтовариства, наслідком його довгого й тернистого сходження до правової культури та цивілізованих форм міжнародних відносин, які, як відомо, засновані на рівності та взаємній повазі прав усіх без винятку народів, є право націй на самовизначення.

Право націй на самовизначення передбачає суверенне право кожного народу, кожної нації самим, без будь-якого втручання й тиску зі сторони, вирішувати всі питання свого життя, суспільного і державного устрою, взаємовідносин з іншими народами й країнами. Воно має всеохоплюючий характер і є правом усіх націй і народів світу, незалежно від їх кількості та місця проживання.

В епоху глобалізації лозунг “права націй на самовизначення” лише на перший погляд здається чимось віджитим та архаїчним. Світовий приклад показує, що успішне входження країн в глобальну економічну систему зовсім не гарантує пом’якшення міжнаціональних суперечностей. Більше того, глобалізація і націоналізм ідуть рука об руку: залежно від того як світ стає все більш уніфікованим, етнічні меншини відчувають постійний неспокій. Деякі дослідники цього питання вбачають прямий зв’язок між входженням країн в новий, глобальний світопорядок та посиленням націоналістичних рухів [10, 141]. Навіть принцип територіального націоналізму, принцип територіального визначення національності самі собою не гарантують ні від національних конфліктів, ні від сепаратизму. Навпаки, сучасній тенден-